

SODŲ PAVELDO ATMINTIS: LIETUVOS DIDŽIŪJŲ KUNIGAIKŠČIŲ REZIDENCIJOS VILNIAUS ŽEMUTINĖJE PILYJE ATVEJIS

Rūtėlė Pukienė^{1,2} Rasa Abramauskienė¹

¹ NACIONALINIS MUZIEJUS
LIETUVOS DIDŽIOSIOS KUNIGAIKŠTYSTĖS
VALDOVŲ RŪMAI
Katedros a. 4, LT-01143 Vilnius

² VALSTYBINIS MOKSLINIŲ TYRIMŲ INSTITUTAS,
GAMTOS TYRIMŲ CENTRAS
Akademijos 2, LT-08412 Vilnius

r.pukiene@valdovurumai.lt

r.abramauskiene@valdovurumai.lt

Nuo Viduramžių sodas buvo neatsiejama Europos pilių, vienuolynų, didikų rezidencijų aplinkos dalis. Rašytiniuose šaltiniuose „karaliaus sodas“ Vilniaus pilyje minimas nuo XVI a. 4 dešimtmečio. Nors archeologiniai pilies teritorijos tyrimai neatskleidė tikslios sodų buvimo vietos, kultūriniame sluoksnyje aptikta relikto, kuriuos galima priskirti Viduramžių pilies, renesansinių ir barokinių rūmų sodų paveldui. Straipsnyje pristatoma autentiška Vilniaus pilies sodų istoriją liudijanti medžiaga, supažindinama su renesansinio stiliaus sodo, skirto šios rezidencijos sodams atminti, projektiniais sprendimais.

REIŠMINIAI ŽODŽIAI: sodų istorija, gotika, Renesansas, Barokas, dendrochronologija, archeologija

ĮVADAS

Sodai nuo neatmenamų laikų supo žmogaus gyvenamąsias vietas. Pirmiausiai, žinoma, jie buvo skirti praktiniams tikslams – dėl vaisių ar žalumynų, vaistinių žolelių, ar augalų maistui. Nuo Viduramžių utilitarinės ar dekoratyvinės paskirties sodas ar daržas buvo

neatsiejama vienuolynų, pilių, didikų rezidencijų dalis. Tačiau sodų istoriją tirti nėra lengva. Sodai ir kiti želdiniai, kitaip nei statiniai, dėl savo pobūdžio yra neilgaamžiai ir kintantys kraštovaizdžio elementai.

Lietuvoje sodų istorijos tyrimus, ypač ankstesnių laikų, sunkina rašytinių ir ikonografinių šaltinių trūkumas. Šioje srityje plėsti pažinimo ribas galima

tik jungiant skirtingų sričių specialistų – istorikų, menotyrininkų, architektų, gamtininkų, archeologų – pastangas.

Vienas iš svarbesnių Lietuvos objektų įvairiems praeities aspektams tirti – Vilniaus pilių komplekso teritorija. Vilniuje, kaip vienoje didžiausių vėlyvųjų Viduramžių ir ankstyvųjų modernųjų laikų Europos valstybių sostinėje, kelis šimtmečius koncentravosi valstybės administracinė veikla, socialinis ir kultūrinis gyvenimas. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (LDK) valdovo dvarą pirmiausia pasiekdavo naujaisi Europos madų vėjai, karinių, technologinių naujovių, geografinių ir kitų mokslinių atradimų žinios. Sykiu kalvų apsuptame slėnyje įsitvirtinusios Vilniaus Žemutinės pilies teritorijoje dėl palankių tafonominių sąlygų susiformavo gilus, 8 m siekiantis, kultūrinis sluoksnis, išsaugojęs įvairių šios turtingos praeities relikto. Kultūriniame sluoksnyje aptikta ir radinių, kuriuos galima priskirti Viduramžių pilies, renesansinių ir barokinių rūmų sodų paveldui.

Vilniaus pilių kompleksas jau skaičiuoja aštuntą savo istorijos šimtmetį. Pradžioje buvęs gynybinių pilių junginiu, XVI a. virto reprezentacine rezidencija. Ankstyviausiame turimame istoriografiniame Vilniaus pilių vaizde iš Georgo Brauno ir Franzo Hogenbergo Pasaulio miestų atlaso, perteikiančiame maždaug XVI a. vidurio situaciją, tarp rūmų ir pilies gynybinės sienos, šalia tilto, vedančio į dabartinę Pilies g., stilizuotai vaizduojamas didelis formalus sodas¹.

Ankstyviausi rašytiniai šaltiniai apie valdovų rezidencijoje buvusį sodą mus yra pasiekę iš XVI a. 4 dešimtmečio. 1539 m. rugpjūčio 25 d. karalienė Bona laiške pilininkui Šimkai Mackevičiui mini laiptus „<...> Vilniuje iš mūsų rūmų į sodą <...>“². Deja, kitaip, nei

įprasta manyti³, laiške neminima sodo lokalizacija. Kitų metų pradžioje karalienė pasiuntė į Vilnių aušalus išmanantį italą kunigą Pranciškų, kad jis „pavasari pasirūpintų sodais“, kol pati šeimininkė atvyks⁴. 1547 m. jau Žygimantas Augustas kalba apie pilyje esantį sklypą, kurį „į mūsų valdovo rankas paėmėme ir prijungėme jį prie sodo, kurį mes Vilniaus pilyje prie mūsų rūmų liepėme įkurti“⁵. XVII a. pirmoje pusėje Vilniuje lankęsis brolis pranciškonas Antonijus rašo:

Arti pilies yra puikus sodas, suplanuotas ir užlaikomas kaip itališko stiliaus. Tačiau jame dėl šalto klimato nėra apelsinmedžiais apsodintų takelių ir sodo sienų. Sode auga daug vyšnių... [*marene*, kitaip – *maraskos*], jos vešlios ir jų šakos teikia pavėsį sodo takeliams. Be to, šiame mieste yra daug ornamentinių fontanų, kurie gauna vandenį iš aplinkinių kalvų.⁶

Iš 1602 m. rašto, be to, galima spėti, kad tam tikra dalis sodo, esanti už pilies sienų, prie malūno, davė ir pajamų, nes pagal suteiktą privilegiją kilmingasis Petras Nonhartas „už įdėtą triūsą visas iš sodo ir malūno plaukiančias pajamas iki gyvos galvos gali panaudoti savo reikmėms“⁷.

Rūmų sodus prižiūrėjo tam pasamdyti sodininkai. 1543–1548 m. sodais Vilniuje rūpinosi italas Giovanni,

Vilniaus Žemutinė pilis XIV a.–XIX a. pradžioje. 2002–2004 m. istorinių šaltinių paieškos, sudarytoja Raimonda Ragauskienė, Vilnius: Pilių tyrimo centras „Lietuvos pilys“, Lietuvos istorijos institutas, 2006, p. 205.

1 Rūta Janonienė, „XVI–XIX a. Vilniaus Žemutinės pilies ikonografiniai šaltiniai“, in: *Vilniaus Žemutinė pilis XIV a.–XIX a. pradžioje. 2002–2004 m. istorinių šaltinių paieškos*, sudarytoja Raimonda Ragauskienė, Vilnius: Pilių tyrimo centras „Lietuvos pilys“, Lietuvos istorijos institutas, 2006, p. 14.

2 Birutė Rūta Vitkauskienė, „XVI–XVIII a. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai istoriniuose šaltiniuose“, in:

3 *Ibid.*, p. 89: „Išėjimas, arba terasa, į sodą turėjo būti pastatytas nuo kalno pusės“. Napoleonas Kitkauskas, Daiva Steponavičienė, „Sodai“, in: *Lietuvos didžiųjų kunigaikščių rezidencija Vilniuje*, sudarytojas Vytautas Urbanavičius, Vilnius: Versus aureus, 2010, p. 173: „laiške rašoma apie laiptų (išėjimo) iš Bonos apartamentų (jie buvo rūmų rytų korpuse) į sodą padarymą“.

4 Raimonda Ragauskienė, *Mirties nugalėti nepavyko: Biržų ir Dubingių kunigaikščių Radvilų biologinė istorija*, Vilnius: Lietuvos edukologijos universiteto leidykla, 2017, p. 417.

5 Birutė Rūta Vitkauskienė, „XVI–XVIII a. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai istoriniuose šaltiniuose“, p. 208.

6 *Ibid.*, p. 217.

7 *Ibid.*, p. 239.

gaudavęs metinę 12 auksinų algą⁸. 1591 m. pasamdytam garbingajam Simonui kasmet mokėta po 60 auksinų ir 6 uolektis olandiškos gelumbės⁹. Tuo tarpu 1633 m. naujai priimtam pilies sodininkui Motiejui Raškevičiui jau mokėta 300 auksinų metinė alga¹⁰. Tokį algos padidėjimą galima paaiškinti greičiausiai ne tik infliacija, bet ir labai padidėjusia XVII a. sodų apimtimi. Žinome, kad 1623–1631 m., kai buvo statoma šv. Kazimiero koplyčia prie Katedros, perplanuotas ir sodas, perklotas vandentiekis. Sąskaitose minima 18 akmenų (apie 230 kg) alavo, skirto 34 vamzdžių fontanams gamybai¹¹.

Tai beveik ir visi publikuoti šaltiniai apie valdovo rūmų Vilniaus Žemutinėje pilyje sodus. Nei tikslesnė želdinių lokalizacija, nei įranga, nei augalų asortimentas juose nėra užfiksuoti. Stinga ir istoriografinės rezidencijos sodų istoriją aptariančių rašytinių šaltinių analizės. Vilniaus pilies želdiniams dėmesio yra skyręs lenkų istorikas Józefas Maroszekas, istorinių šaltinių bei juos interpretavusių publikacijų pagrindu parengęs Vilniaus ir jo apylinkių rezidencijų su sodais apžvalgą¹². Lietuvoje Vilniaus Žemutinės pilies sodų problematiką nagrinėjo Daiva Steponavičienė¹³ – ji atkreipė dėmesį į archeologinių tyrimų svarbą rekonstruojant planinę sodų struktūrą. Lietuvos didžiojo kunigaikščio Žygimanto Augusto dvaro 1543–1548 m. sąskaitas analizavo ir jose minimus objektus, tarp jų ir sodą, lokalizuoti bandė Birutė Rūta Vitkauskienė¹⁴. Vis tik 2006 m. publikacijoje autorės pateiktas

ir vėlesnėse publikacijose¹⁵ pakartotas „Naujųjų Žygimanto Augusto rūmų“, arba *Domus nova*, tapatinimas su dabartiniu Lietuvos nacionalinio muziejaus pastatu neparemtas nei pagrįstais argumentais, nei natūros tyrimais, o „naujojo sodo su tvenkiniais“ priešais minimus rūmus lokalizavimas už gynybinės pilies sienos, dab. karaliaus Mindaugo paminklo vietoje¹⁶, sunkiai įmanomas, nes, kaip rodo natūriniai paleoreljefo tyrimai, tame ruože yra žemiausia kairiosios Vilnios šakos senslėnio vieta¹⁷ – ir dar 1737 m. J. G. M. Fiurstenhofo plane¹⁸ čia pavaizduota Vilnios vaga.

Turbūt tikėtinesnė šių objektų lokalizacija būtų *kitapus* Vilnios vagos¹⁹, galbūt dabartinės Lietuvos Mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos ir jai gretimoje teritorijoje, greta Radvilų valdų. Sąskaitose minimų mūrinių didžiojo kunigaikščio arklidžių, kurios tais laikais atliko ne tik ūkinę, bet ir reprezentacinę funkciją, statybos vyko būtent kitapus Vilnios, Šv. Jurgio bažnyčios aplinkoje²⁰, o, kaip galima matyti iš Radvilų valdų inventorizacijų po XVII a. viduryje Vilnių nusiaubusios maskvėnų okupacijos²¹, teritorija tarp kairės Vilnios vagos ir Neries, kadaise pasižymėjusi reprezentaciniais sodais ir tvenkiniais, kunigaikščiams Radviloms priklausė ne visa. Dar XVIII a. pabaigoje dalis posesijų, buvusių į šiaurę ir šiaurės

8 *Ibid.*, p. 194.

9 *Ibid.*, p. 196.

10 *Ibid.*, p. 202.

11 *Ibid.*, p. 141.

12 Józef Maroszek, „Pałace i ogrody w Wilnie i na jego przedmieściach“, in: *Pałac w ogrodzie: materiały sesji naukowej, Warszawa 21–22 maja 1998*, red. Bożena Wierzbicka, Warszawa: Towarzystwo Opieki nad Zabytkami, 1999, p. 98–118.

13 Daiva Steponavičienė, „Vilniaus Žemutinės pilies sodas: duomenys ir atkūrimo problemos“, in: *Lietuvos pilys*, Vilnius, 2005, t. 1, p. 33–37.

14 Birutė Rūta Vitkauskienė, „XVI–XVIII a. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai istoriniuose šaltiniuose“, p. 72–110.

15 Birutė Rūta Vitkauskienė, „Vilniaus pabūklų liejyklos teritorija (Puškarnia) XVI–XVIII a. šaltiniuose. Istoriniai tyrimai“, in: *Miestų praeitis* [interaktyvus], Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2010, t. 2 [žiūrėta 2018-02-22], <http://senas.istorija.lt/html/mts/mp2/scr/07.htm>; Napoleonas Kitkauskas, *Vilniaus pilys. Istorija, statyba, architektūra*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2012, p. 34.

16 Birutė Rūta Vitkauskienė, „XVI–XVIII a. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai istoriniuose šaltiniuose“, p. 75.

17 Regina Morkūnaitė, „Įvadinės mintys apie Vilniaus miesto istorinį žemėvaizdį“, in: *Miestų praeitis* [interaktyvus], Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2010, t. 2 [žiūrėta 2018-02-22], <http://senas.istorija.lt/html/mts/mp2/scr/02.htm>.

18 Napoleonas Kitkauskas, *op. cit.*, p. 33.

19 „...*super fluvium Vilna*“, žr. Birutė Rūta Vitkauskienė, *op. cit.*, p. 95.

20 *Ibid.*, p. 96.

21 Birutė Rūta Vitkauskienė, „Vilniaus pabūklų liejyklos teritorija (Puškarnia) XVI–XVIII a. šaltiniuose. Istoriniai tyrimai“.

vakarus nuo Žemutinės pilies ir kairiosios Vilnios vaigos, priklausė Vilniaus pilininko jurizdikai²². Neatsakyti sodų kompozicijos ir tvarkybos, lokalizacijos ir valdų nuosavybės kaitos bei kiti klausimai rodo, kad tiek valdovų, tiek kitų didikų rezidencijų sodų problematika turėtų labiau atkreipti istorikų dėmesį.

Lietuvoje nėra išplėtoti ir kraštovaizdžio archeologijos tyrimai. Be jau minėtų Steponavičienės darbų, archeologiniai šaltiniai ribotai naudoti tiriant dvarų parkus²³, tačiau daugiausia apsiribojama išlikusiuose planuose pažymėtų struktūrinių elementų paieška. Kultūrinių sluoksnių tyrimai, apimantys ir kompleksinių gamtamokslinių metodų taikymą, kuriais būtų siekiama atkurti kultūrinio praeities kraštovaizdžio elementus – reljefą, želdinius, hidrografiją, infrastruktūrą ir kt. – ir taip prisidėti prie sodų istorijos pažinimo, Lietuvoje praktiškai kol kas tėra siekiamybė.

Pristatomo straipsnio tikslas – apibendrinti autentišką per kelis dešimtmečius Vilniaus Žemutinėje pilyje vykusius archeologinius tyrimus aptiktą ir šiandien moksliniais metodais išanalizuotą medžiagą, liudijančią šios LDK valdovų rezidencijos sodų bei aplinkos tvarkybos istoriją, pristatyti išaiškintą elementų chronologiją ir topografiją. Kitas svarbus tikslas – aktualizuoti sodų istorijos tematiką bei medžiagos interpretaciją archeologiniuose tyrimuose. Straipsnyje aptartas ir rezidencijos sodų įpaminklinimo aspektas bei augalų parinkimo paminkliniam renesansinio tipo sodui, įrengiamam prie atkuriamų Valdovų rūmų, sprendimai.

Valdovų rūmai nuo XVII a. vidurio nebefunkcionavo kaip rezidencija ir XIX a. pr., kartu su daugeliu kitų Žemutinės pilies statinių buvo suldyti su žeme. Šimtmetės istorijos relikvai liko tik kultūriniame piliavietės sluoksnyje. Prasidėjus Lietuvos atgimimui, buvusios rezidencijos vietoje daugiau kaip du dešimtmečius vyko ir vis dar tęsiasi archeologiniai tyrimai.

Išskirtinis Vilniaus Žemutinės pilies teritorijos kultūrinio sluoksnio bruožas – tai, kad jo giluminiai sluoksniai apsemti gruntinio vandens, o susidariusi beorė terpė palanki įvairiems radiniams išlikti. Dėl aukšto gruntinio vandens lygio čia užsikonservavo ir mūsų laikus pasiekė ne tik keramikos, metalo, akmenis ir stiklo, bet ir organinės kilmės relikty. Viršutinius sluoksnius daugiausiai sudaro statinių griuvenos, o štai gilesniuose sluoksniuose išlikę aibė medinių konstrukcijų liekanų: kelių grindinių, namų grindų, mūrinių pamatų polių, rostverkų ir klojinių, šulinių, kitų hidrotechninių įrenginių. Randama čia ir smulkesnių medinių artefaktų, gamtinių liekanų.

Nacionalinio muziejaus LDK valdovų rūmai Mokslinių tyrimų centre atlieka per dešimtmečius sukauptos medžiagos analizę. Visi kultūriniame sluoksnyje randami relikvai užfiksuoti trimatėje erdvėje. Organinės kilmės radiniai, ištirti gamtos mokslų metodais (dendrochronologija, medienos anatomija, palinologija ir kt.), datuojami, nustatoma biologinė rūšis, kiti parametrai²⁴. Pritaikius rekonstrukcinius modelius ir analogų analizę, rekonstruojama pirminė artefaktų forma,

22 Domykas Burba, „Nusikaltimai ir bausmės Vilniaus pilininko jurizdikoje XVIII amžiaus antrojoje pusėje“, in: *Lietuvos pilys*, Vilnius, 2007, nr. 3, p. 49–50.

23 Albinas Kuncevičius, „Trakų Užutrakio parko tyrinėjimai 1998 m.“, in: *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1998 ir 1999 metais*, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2000, p. 371–372; Linas Kvizikevičius, „Siesikų dvarvietės tyrinėjimai 1998 m.“, in: *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1998 ir 1999 metais*, p. 372–374; Birutė Salatkienė, „Kurtuvėnų dvaro sodybos tyrinėjimai“, in: *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1998 ir 1999 metais*, p. 375–382.

24 Žr., pvz.: Rūtilė Pukienė, „Mediniai XIV a. kelio grindiniai Vilniaus Žemutinėje pilyje. Dendrochronologinė analizė ir datavimas“, in: *Vilniaus Žemutinė pilis XIV a.–XIX a. pradžioje. 2005–2006 m. tyrimai*, sudarytojas Liudas Glemža, Vilnius: Pilių tyrimo centras „Lietuvos pilys“, 2007, p. 182–194; Rūtilė Pukienė, „Vilniaus Žemutinės pilies teritorijos užstatymo raidos dendrochronologiniai tyrimai“, in: *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai ir jų atkūrimas europinės patirties kontekste*, sudarytojai Vydas Dolinskas, Daiva Steponavičienė, Vilnius: Nacionalinis muziejus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai (toliau – LDKVR), Lietuvos dailės muziejus, 2009, p. 85–96.

struktūra, paskirtis²⁵. Dalį archeologinių radinių galima interpretuoti kaip sodo infrastruktūros elementus – taip jie prisideda prie sodų istorijos pažinimo, jų vietos lokalizavimo.

GOTIKA

Atliekant archeologinius tyrimus į šiaurę nuo buvusio rezidencinių rūmų šiaurės rytų korpuso²⁶, maždaug 4 m gylyje tarp suvirtusių lentų aptiktas pinučių fragmentas [1 il.]. Šalia jų – kelių sueižėjusių, pašalusių plytų grindinio fragmentas. Pinučiai gražiai supinti iš gluosnio vytelių. Parvirtę ant šono, tačiau orientuoti

25 Žr., pvz.: Rasa Abramauskienė, „Valdovų rūmų židinių rekonstrukcijos“, in: *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai ir jų atkūrimas europinės patirties kontekste*, p. 43–60.

26 Povilas Blaževičius, Paulius Bugys, *Vilniaus žemutinės pilies teritorija. Valdovų rūmų rytinio ir šiaurinio korpuso prieigų 2006–2008 m. archeologinių tyrimų ataskaita*, Vilnius: LDKVR, 20XX, in: LDKVR mokslinis archyvas (toliau – LDKVRMA), b. Nr. ATA 63.

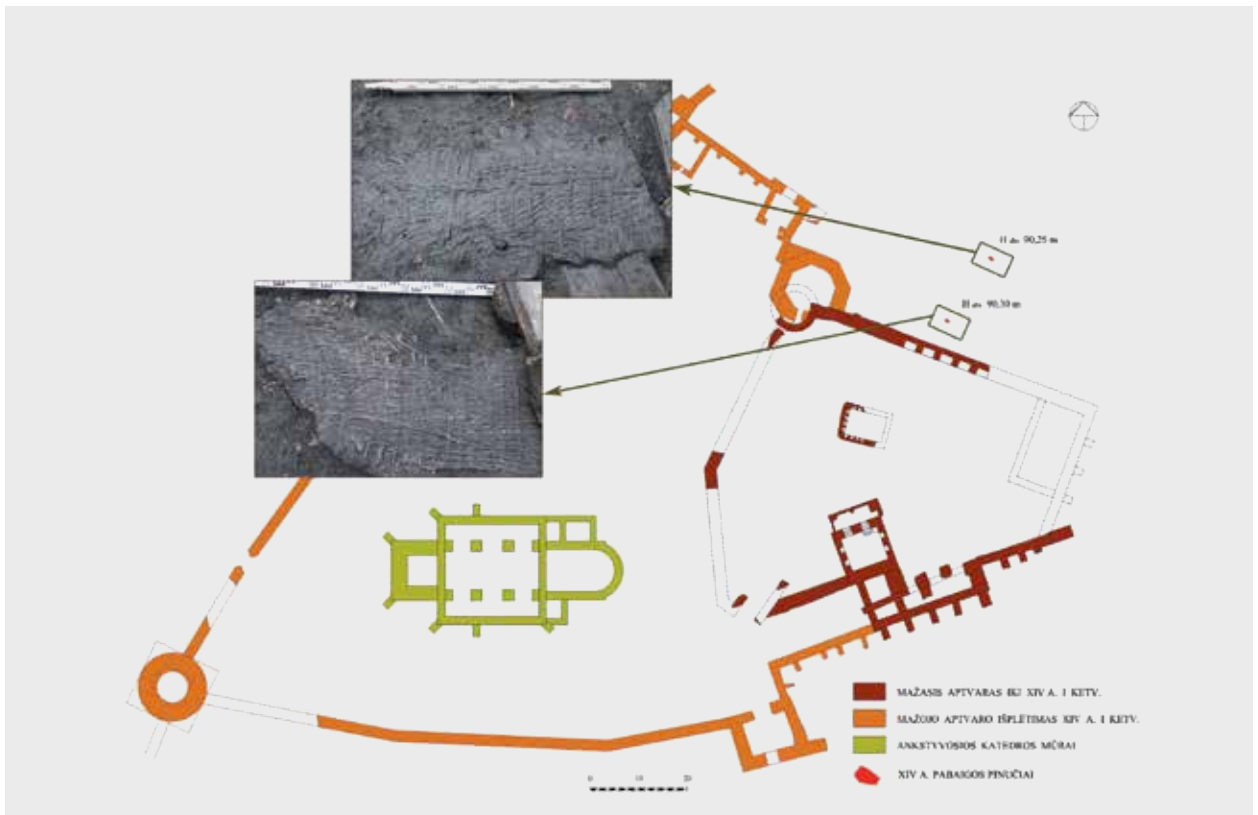

1. XIV a. pabaigos gluosnio vytelių pinučiai Vilniaus Žemutinės pilies vidinės gynybinės sienos (mažosios aptvaros) išorėje. Šalia pinučių – pašalusių sueižėjusių plytų grindinio liekanos, Vytauto Abramausko nuotrauka, 2007

Fragment of wattle and brick paving outside the inner defensive wall of the Vilnius Lower Castle from the late 14th century

2. Vilniaus Žemutinės pilies XIV a. pabaigos planas su pinučių radimo vietomis, Rasos Abramauskienės ir Rūtilės Pukienės piešinys, Vytauto Abramausko nuotraukos, 2007

Plan of the Vilnius Lower Castle with marked sites of wattle finds from the late 14th century

pagal senąją XIII a. pab. šiaurinę pilies gynybinę sieną, funkcionavusią iki XVI a. vid., išorinėje šios sienos pusėje [2 il.]. Pinučių aplinkoje esančios medinės konstrukcijos dendrochronologiniu metodu datuotos XIV a. pab.–XV a. pirma puse.

Kiti panašūs iš gluosnio vytelių pinti pinučiai rasti 2007 m., taip pat XIII a. gynybinės sienos išorėje, į šiaurę nuo jos, po vėliau susiformavusiu vidiniu rūmų kiemu²⁷. Antrieji labiau apirę, tačiau jų pynimo būdas labai panašus į pirmųjų. Virš jų buvęs karkasinio statinio tašas dendrochronologiniu metodu datuotas 1392 metais. Abeji pinučiai rasti netoli vienas nuo kito ir orientuoti viena kryptimi. Galima spėti, kad tai kažkokio tipo sodo ar darželio, buvusio už pilies gynybinės sienos, reliktai.

Gotikiniuose soduose pinučiai buvo labai charakteringas infrastruktūros elementas. Jie esti jau XIV a. iliustruotuose rankraštiniuose veikaluose, vaizduojančiuose vaistinių augalų darželius, taip pat – XV a. ir XVI a. pirmos pusės sodų iliustracijose²⁸. Pinučius naudojo ir lysvėms sutvirtinti, ir sodams aptverti. Šiuolaikinėse gotikinių sodų rekonstrukcijose pinučiai laikomi vos ne privalomu elementu.

Kas gi galėjo augti Vilniaus pilies darželiuose? Iš istorinių šaltinių žinoma, kad Europoje ankstyviausiai

pradėta auginti vaismedžius, prieskonius ir vaistažoles, nors islamo kraštuose nuo seniausių laikų auginta ir dekoratyvinius augalus. Apie ikirikščiūniskosios Lietuvos želdinius žinių praktiškai nėra, neminint neišku kaip vertintinos lenkų istoriko Jano Długoszo pastabos, kad 1387 m. krikštydamas Lietuvą Jogaila įsakė iškirsti ne tik giraites, bet ir sodus, šventais laikomus²⁹, bei 1387 m. vasario 17 d. Jogailos fundacijoje Vilniaus katedrai paskirtą „sodą“ greta Goštauto „sodo“³⁰.

Atlikus Vilniaus Žemutinės pilies XV a. kultūrinio sluoksnio palinologinius tyrimus³¹, nerasta specifinių augalų, kurie išsiskirtų iš bendro laukinių augalų fono, žiedadulkių. Tačiau tarp jų nemažai ir dekoratyvių laukinių augalų žiedadulkių, pavyzdžiui, didžiagalvių bajorių (*Centaurea scabiosa* L.), bobramunių (*Anthemis* sp.), katilėlių (*Campanula* sp.), gvazdikų (*Dianthus* sp.). Greičiausiai tai natūralių pievų gėlės, bet galbūt

27 Egidijus Ožalas, Eglė Montvilaitė, *Vilniaus žemutinės pilies teritorija. Valdovų rūmų vidinio kiemo archeologiniai tyrimai 2006–2008 m. ataskaita*, Vilnius: LDKVR, 20XX, in: LDKVR-MA, b. Nr. ATA 62.

28 XV–XVI a. pinučių atvaizdų galima rasti iliustruotuose rankraščiuose, pvz.: *Die Hausbücher der Nürnberger Zwölfbrüderstiftungen*, apie 1425, in: Amb. 317.2, fol 3v (Mendel I), [interaktyvus], [žiūrėta 2017-10-23], <http://www.nuernberger-hausbuecher.de/75-Amb-2-317-3-v>; *Ibid.*, 1528, in: Amb. 279.2, fol 19v (Landauer I), [interaktyvus], [žiūrėta 2017-10-23], <http://www.nuernberger-hausbuecher.de/75-Amb-2-279-19-v>; Guillaume de Lorris and Jean de Meung, *Le roman de la rose*, XV a. pab., in: Oksfordo universitetas, Bodleian Library, MS Douce 195, fol 117v, [interaktyvus], [žiūrėta 2017-10-23], http://bodley30.bodley.ox.ac.uk:8180/luna/servlet/detail/ODLodl~1~1~40361~108341:Le-roman-de-la-rose?sort=Shelfmark%2CFolio_Page&qvq=w4s:/who/Guillaume%20de%20Lorris%20and%20Jean%20de%20Meung;sort=Shelfmark%2CFolio_Page;lc:ODLodl~1~1&mi=157&trs=586.

29 Jan Długosz, *Dziejów Polskich Ksąg Dwanaście*, t. 3, kn. 9, 10, Krakova, 1868, p. 439 [interaktyvus], [žiūrėta 2017-10-24], [https://polona.pl/item/joannis-dlugossii-senioris-canonici-cracoviensis-opera-omnia-jana-dlugosza-kanonika,MTk5OTE3/227/#item:„Władysław król kazal <...> gaje i ogrody uważanie za święte powycinac“ \[karalius Vladislovas įsakė <...> giraites ir sodus, šventais laikomus, iškirsti\].](https://polona.pl/item/joannis-dlugossii-senioris-canonici-cracoviensis-opera-omnia-jana-dlugosza-kanonika,MTk5OTE3/227/#item:„Władysław król kazal <...> gaje i ogrody uważanie za święte powycinac“ [karalius Vladislovas įsakė <...> giraites ir sodus, šventais laikomus, iškirsti].)

30 Józef Maroszek, *op. cit.*, p. 105; „...dał katedrze na zamku wileńskim <...> ogród przy mieście Wilnie obok ogrodu Gasztołda...“, cit. pagal: *Kodeks dyplomatyczny katedry i diecezji wileńskiej*, wyd. J. Fijałek, W. Semkowicz, t. 1 (1387–1507), Kraków, 1932–1948, nr 1, p. 19: „Ortum iuxta civitatem nostram Vilmensem penes ortum Gastoldi...“. Terminą „[h]ortum“ galima suprasti ir kaip „aptvertą sklypą“.

31 Ona Kondratienė, „Priedas nr. 1. VŽP 1997 m. tyrimai. Perkasa nr. 4. Žiedadulkių analizės išvados“, in: *Vilniaus Žemutinės pilies Valdovų rūmų teritorija ploto pietryčių kampe 1998 m. tyrimai (perkasa nr. 4) ataskaita*, parengė Daiva Steponavičienė, Vilnius: Pilių tyrimo centras „Lietuvos pilys“, 1999, nr. 253, in: LDKVRMA, b. Nr. ATA 29/1; Idem, „Priedas nr. 2. VŽP 1998 m. tyrimai. Perkasa nr. 4. Žiedadulkių analizės išvados“, in: *Vilniaus Žemutinės pilies Valdovų rūmų teritorija ploto pietryčių kampe 1998 m. tyrimai (perkasa nr. 4) ataskaita*, Miglė Stančikaitė, Daiva Kisielienė, „Žemutinės pilies teritorijos bei jos aplinkų gamtinės aplinkos bei gyventojų ūkinės veiklos charakterizacija (paleobotaninių ir izotopinių tyrimų pagrindu)“, in: *Vilniaus žemutinės pilies Valdovų rūmų teritorija; II oficinios (dvariškių rūmų) 2003–2005 m. archeologinių tyrimų ataskaita*, t. 1, parengė Daiva Steponavičienė ir kt., Vilnius: Pilių tyrimo centras „Lietuvos pilys“, 2006, nr. 401, p. 76–94, in: LDKVR-MA, b. Nr. ATA 53/1.

3. Tvenkiniai Vilniaus pilyje XVI a. pradžioje, Rasos Abramauskienės ir Rūtilės Pukienės piešinys, Vytauto Abramausko nuotrauka, 2003

Plan of ponds at the Vilnius Castle from the early 16th century

jas galėjo ir specialiai sėti prie namų. Vienoje vietoje rasta neįprastai daug karšulinių šeimos (*Dipsacaceae*) žiedadulkių³², o ši šeima pasižymi dekoratyviomis rūšimis – pavyzdžiui, žvaigždūnės (*Scabiosa* sp.).

RENEŠANSAS

Išskirtinis archeologinis radinys, leidęs naujai suprasti rūmų aplinką, aptiktas 2003 m. atliekant tyrimus į pietus nuo Valdovų rūmų³³. Tai pušiniais rąstais ir

32 Ona Kondratienė, „Priedas nr. 2. Perkasa nr. 4, pavyzdys nr. 5, vieta – rūmų PR kampas, gylis ~ 6,8 m“.

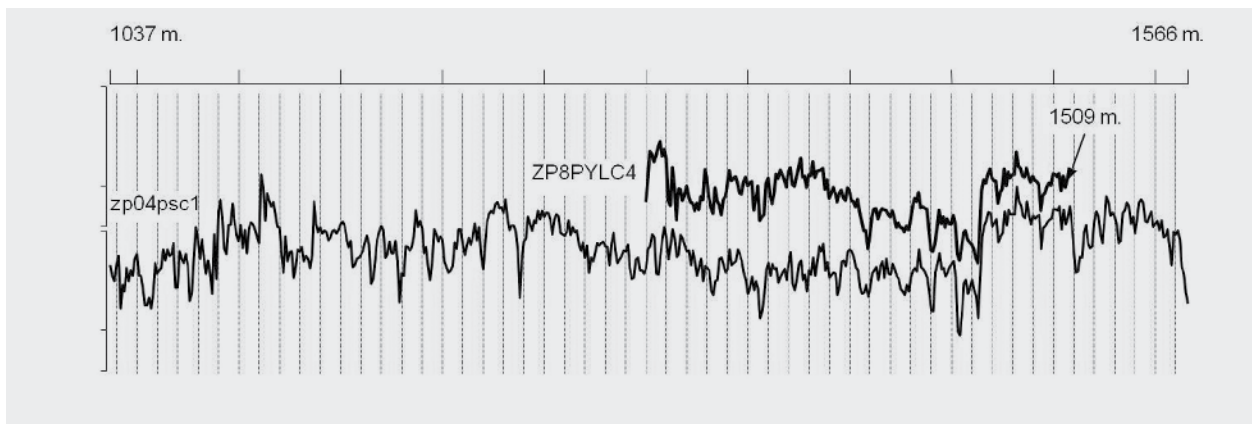
33 Egidijus Ožalas, *Vilniaus Žemutinės pilies Valdovų rūmų*

pusrąščiais sutvirtintas pylimas, juosęs akmenimis išgrįstą dugną [3 il.]. Konstrukcija identifikuota kaip tvenkinys. Dendrochronologiniu metodu pylimo rąstai datuoti 1509–1510 metais³⁴ [4 il.]. Pylime rastos suverstos gotikinių krosnių koklių duženos ir kitos griuvenos, atsiradusios griaunant pilies statinius ir ruošiant vietą naujųjų rezidencinių rūmų statyboms³⁵.

teritorija. Pietinio korpuso prieigų 2003 m. archeologinių tyrimų ataskaita, Vilnius: Pilių tyrimo centras „Lietuvos pils“, 2004, in: LDKVRMA, b. Nr. ATA 47.

34 Rūtilė Pukienė, „Vilniaus Žemutinės pilies teritorijos užstatymo raidos dendrochronologiniai tyrimai“, p. 92.

35 Egidijus Ožalas, Eglė Zavedzkiene, „XV a. gotikiniai plokštiniai kokliai ir jų radimvietės Vilniaus Žemutinėje pilyje“, in:

4. Dendrochronologinis tvenkinio datavimas: tvenkinio konstrukcijų rievių pločių serija ZP8PYLC4, synchronizuota su reperiine Vilniaus pušies rievių pločių serija zp04psc1, Rūtilės Pukienės brėžinys
Dendrochronological dating of pond constructions

5. Rasa Abramauskienė, *Rezidenciniai Lietuvos didžiojo kunigaikščio rūmai ir tvenkinys XVI a. II dešimtmetyje*, 2017, rekonstrukcija
Rasa Abramauskienė, *Reconstruction of the residential palace of the Grand Duke of Lithuania and a pond in the 1510s*, 2017

Tvenkinys buvo taisyklingo pavidalo, apie 44 m ilgio, įrengtas priešais pietinį rūmų korpusą, maždaug 8 m nuo jo pietinės sienos, o jo kontūras atitiko pietinį XVI a. pr. „L“ formos rūmų (pagal dendrochronologinius polių tyrimus, pradėtų statyti apie 1513 m.³⁶) fasadą [5 il.]. Tvenkinio gylis – apie 1,5 m. Jo dugno

altitudė – 88,5 m virš jūros lygio, todėl jis vargiai galėjo būti maitinamas gruntiniu vandeniu. Gali būti, kad tvenkinį užpildė Pilies kalno versmių vanduo. Nėdėlė kito tvenkinio krantų sutvirtinimo atkarpa aptikta į pietryčius nuo pirmojo tvenkinio³⁷. Šio rąstai datuoti 1510 metais³⁸.

Lietuvos didžiųjų kunigaikščių rūmų kronika, t. 2: 2011, sudarytojas Gintautas Striška, Vilnius: LDKVR, 2012, p. 328–347.

36 Rūtilė Pukienė, Egidijus Ožalas, „Medinės konstrukcijos po valdovų rūmų pamatais“, in: *Lietuvos didžiųjų kunigaikščių rūmų kronika*, t. 1: 2009–2010, sudarytojas Gintautas Striška, Vilnius: LDKVR, 2011, p. 146–161.

37 Egidijus Ožalas, Eglė Montvilaitė, Atas Žvirblys, *Vilniaus žemutinės pilies Valdovų rūmų teritorija. Pietinio korpuso prieigų archeologiniai tyrimai į rytus nuo Valdovų rūmų (trasa III) 2004–2006 m. ataskaita*, Vilnius, 20XX, in: LDKVRMA, b. Nr. ATA 59.

38 Rūtilė Pukienė, *Vilniaus Žemutinės pilies teritorijos archeologinės medienos dendrochronologiniai tyrimai: patikslinta ir*

6. Renesansiniai XVI a. vidurio rūmai su 1561 m. (a) ir 1562 m. (b) įrengtų šulinių vietomis. Raudona spalva pavaizduoti XVI a. 2 dešimtmečio, mėlyna – po 1542 m. statyti statiniai, Rasos Abramauskienės ir Rūtilės Pukienės piešinys, Vytauto Abramausko nuotraukos, 2002 (a), 2007 (b)

Plan of the renaissance palace with marked sites of wells built in 1561–1562

Nežinome, kuo buvo apželdinta tvenkinių aplinka. Teturime atkastą vieną – šiaurinį – pirmojo tvenkinio kraštą ir nedidelį antrojo tvenkinio fragmentą. Todėl sunku pasakyti, kokių dar dekoratyvinių ar hidrotechninių elementų, pavyzdžiui, fontanų, galėjo būti integruota. Tačiau tvenkinio įrengimo laikas ir erdvinio išsidėstymo rekonstrukcija rodo, kad rūmų aplinkos sutvarkymas buvo planuojamas kaip integruota statybos projekto dalis, taigi ir želdinių privalėjo būti.

pratęsta XI–XVII a. pušies rievijų pločių chronologija: Ataskaita, Vilnius: Pilių tyrimo centras „Lietuvos pilys“, 2007, nr. 420, p. 3–4, in: LDKVRMA.

Tarp medinių konstrukcijų, išlikusių Valdovų rūmų aplinkos kultūriniame sluoksnyje, rasta keletas šulinių. Vienas rastas 2002 m.³⁹, maždaug Brauno ir Hogenbergo Vilniaus miesto plane pavaizduoto rūmų sodo teritorijoje [6 il. a]. Atliekant archeologinius tyrimus, nuspręsta šį šulinį iškelti ir konservuoti neišardytą. Perkeltas ant tuo metu tik pradėtų statyti naujųjų Valdovų rūmų pastato rūšio grindų, jis beveik 10 m. buvo konservuojamas,

39 Egidijus Ožalas, *Vilniaus Žemutinės pilies Valdovų rūmų teritorija. Pietinio, rytinio ir vakarinio korpusų prieigų 2002 m. archeologinių tyrimų ataskaita.*

7. XVI a. vazono dugnelio su drenažinėmis skylutėmis fragmentas, rastas į pietryčius nuo rūmų, Vytauto Abrausko nuotrauka, 2003

Fragment of a flowerpot bottom with drainage holes from the 16th century

o šiuo metu jį galima pamatyti Valdovų rūmų muziejaus ekspozicijoje.

Išlikę 10 šulinio rentinio vainikų. Vienoje rentinio pusėje rąstai sužymėti vertikaliais įrėžiais. Konservuojant, vengiant ardyti šulinio konstrukciją, dendrochronologinių tyrimų neatlikta, todėl nežinomas tikslus šulinio datavimas. Medienai užsikonservavus, konservavimo medžiaga (polietilenglikolis) išryškino metines rieves rąstų galuose. Nuspręsta pabandyti šulinį tirti neinvaziniu būdu – tik preparuojant galinius rąstų skerspjūvius. Dendrochronologinis datavimas buvo sėkmingas: nustatyta, kad rąstai šuliniai kirsti 1559–1560 m., taigi šulinys galėjo būti įrengtas 1560 m. rudenį ar 1561 m. pavasarį, valdant Žygimantui Augustui. Šuliniai panaudota pušies, o viršutiniams vainikams – ir eglės mediena, dalis rąstų perpjauti pjūklų į kelias dalis.

Labai panašus šulinys su panašiais rąstų žymėjimais aptiktas šiaurinėje rūmų pusėje, po XVII a. pristatytu šiauriniu priestatu⁴⁰ [6 il. b]. Dendrochronologiniais

40 Egidijus Ožalas, *Vilniaus žemutinės pilies teritorija. Valdovų rūmų šiaurinio ir vakarinio korpusų bei šiaurinio rūmų priestato archeologiniai tyrimai 2007–2009 m. ataskaita*, Vilnius, 20XX, in: LDKVRMA, b. Nr. ATA 66.

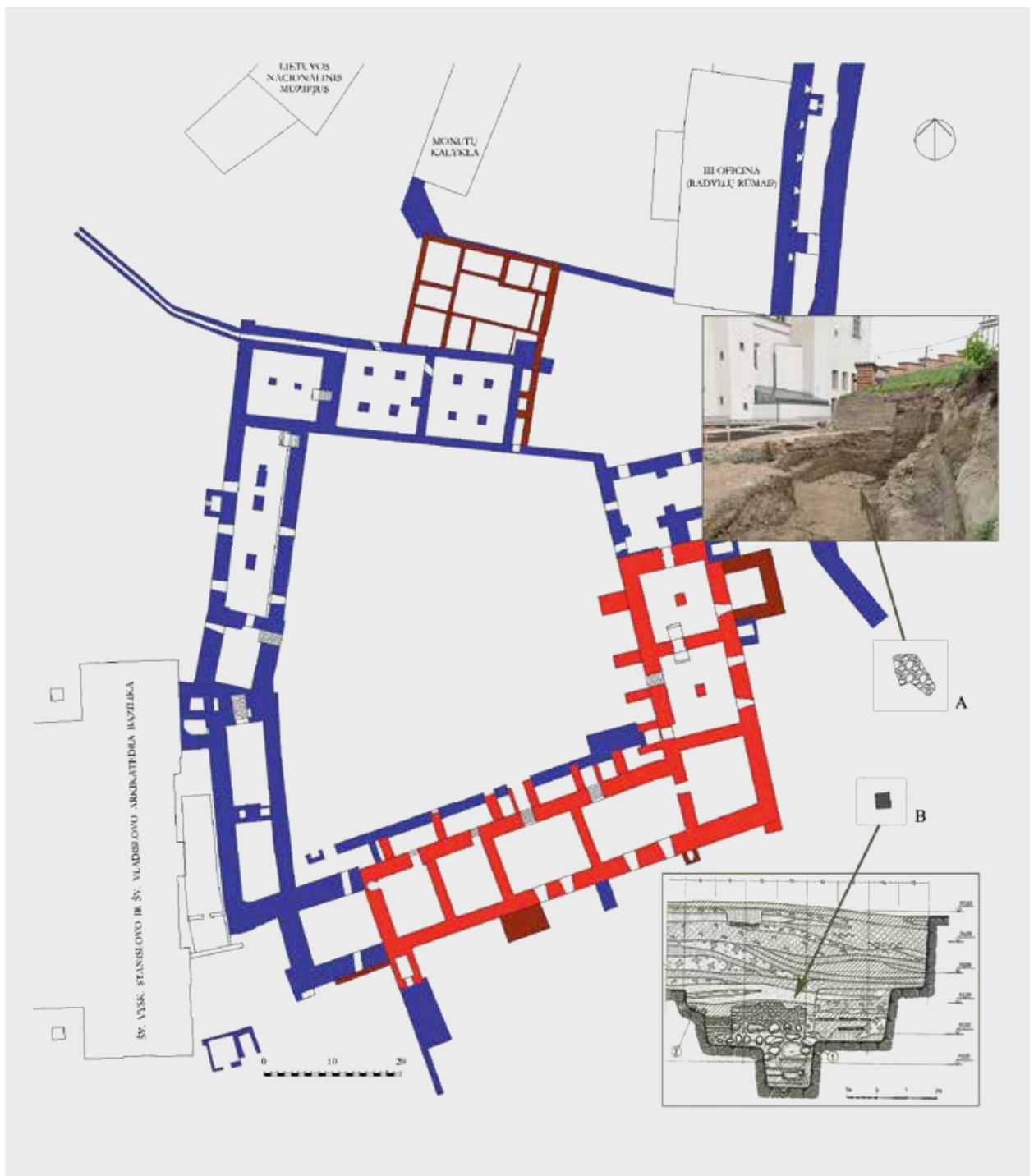
tyrimais nustatyta, kad jam rąstai kirsti 1562 m. vasarą. Kaip rodo 1552–1553 m. datuoti mediniai pamatų rostverkai⁴¹, apie 1553 m. pristatyti vakarinis ir šiaurinis rūmų korpusai. Abu beveik vienalaikiai šuliniai įrengti priešingose jau uždaro plano rūmų pusėse. Tuo metu rūmuose jau buvo išvedžiotas medinių vamzdžių vandentiekis, tiekiantis vandenį iš Vingrių šaltinių⁴², todėl šuliniai negalėjo būti skirti apsirūpinti vandeniu. Tikėtina, kad taip arti renesansinių rūmų įrengti šuliniai buvo ne ūkinės paskirties, o susiję su reprezentaciniais želdiniais. Kadangi išlikusi tik požeminė dalis, kaip atrodė antžeminiai šulinių antstatai, nežinome. Tačiau vienalaikių šulinių išdėstymas ne tik Brauno ir Hogenbergo plane pavaizduoto rūmų sodo vietoje, bet ir priešingoje rūmų pusėje perša mintį, kad ir sodai buvo ne tik vienoje vietoje – kad supo renesansinius rūmus iš kelių pusių.

XVI a. kultūriniuose Valdovų rūmų sluoksniuose taip pat rasta gėlių vazonų [7 il.]. Vazoniniai augalai – būdingas renesansinių želdinių elementas. Be to, atliekant palinologinius XVI a. pirmos pusės rūmų latrinos kultūrinio sluoksnio tyrimus, identifiukuota mirtinių (*Myrtaceae* sp.) augalų žiedadulkių⁴³. Kvapniųjų mirtinių šeimos augalų, pavyzdžiui, gvazdikėlių (*Syzygium aromaticum* (L.) Merrill & Perry), žiedadulkių galėjo patekti ir iš prabangių atvežtinių balzamų. Tačiau labiausiai tikėtina, kad žiedadulkės liudija, jog patalpose vazonuose buvo auginamos ir žydėjo mirtos (*Myrtus communis* L.).

41 Rūtėlė Pukienė, „Vilniaus Žemutinės pilies teritorijos užstatymo raidos dendrochronologiniai tyrimai“, p. 93.

42 Egidijus Ožalas, Rūtėlė Pukienė, „Vandentiekis Vilniaus Žemutinės pilies teritorijoje XVI–XVII a.“, in: *Lietuvos didžiųjų kunigaikščių rūmų kronika*, t. 3: 2012–2013, sudarytojas Gintautas Striška, Vilnius: LDKVR, 2015, p. 303–331.

43 Ona Kondratienė, „Pietinių vartų bokšto pavyzdžio Nr. 468 duomenų analizė“, in: *Vilniaus Žemutinės pilies Valdovų rūmų teritorija. Rūmų pietinių vartų bokšto tyrimai 1996 m. Priedas Nr. 1*, parengė Daiva Steponavičienė, Vilnius: Pilių tyrimo centras „Lietuvos pilys“, 1997, nr. 84, in: LDKVRMA, b. Nr. ATA 18.

8. XVII a. pirmos pusės infrastruktūros reliktai barokinio rūmų sodo vietoje: akmenimis grįšto kelio palei kalno papėdę fragmentas (a), mūrinis postamentas (b). Raudona ir mėlyna spalva pavaizduoti XVI a. [6 il.], ruda – XVII a. pr. statiniai, Rasos Abramauskienės ir Rūtilės Pukienės piešinys, Mindaugo Kaminsko nuotrauka, 2016, postamento pjūvio (b) Romo Racevičiaus brėžinys, in: *Vilniaus Žemutinės pilies rūmai*, t. 5: 1996–1998 metų tyrimai, atsakingasis redaktorius Vytautas Urbanavičius, Vilnius: Pilių tyrimo centras „Lietuvos pilys“, 2003, p. 233, 155 pav.

Relics of landscape facilities in the area of baroque garden from the 1st half of the 17th century: cobble road (A), masonry base (B)

9. Rasa Abramauskienė, *Barokinė XVII a. I pusės smiltainio vaza*, 2017, fragmentas ir rekonstrukcija

Rasa Abramauskienė, *Reconstruction of a baroque sandstone vase from the 1st half of the 16th century*, 2017

BAROKAS

Iš šaltinių žinome, kad prie Valdovų rūmų, pietinėje Pilies kalno papėdėje, būta prabangaus XVII a. barokinio sodo, galbūt besitęsusio net iki Bernardinų vienuolyno sklypo. Šią spėjamą sodo vietą liudija XVII a. archeologiniai radiniai. Atliekant archeologinius tyrimus 2016 m.⁴⁴ ties pietrytiniu Valdovų rūmų kampu atidengtas XVII a. pirmosios pusės akmenimis grįsto kelio fragmentas [8 il. a]. Jo kryptis ėjo palei kalną ir atraminę kalno sieną. 1997–1998 m. prie pilies kalno ties Valdovų rūmų pietryčių kampu 3 m gylyje atkastas mūrinio postamento pagrindas, kurio kraštinės – 2,6 × 2,12 m, išlikęs aukštis – 2,2 m⁴⁵ [8 il. b]. Spėjama,

44 Laurynas Kurila, *Vilniaus pilių teritorijos su įtvirtinimais, pastatais ir jų liekanomis (u. k. 1791) (Vilniaus m.) detaliųjų archeologinių tyrimų 2016 m. ataskaita*, Vilnius, 2017, in: LDKVRMA, b. nr. ATA 71.

45 Daiva Steponavičienė, Romas Racevičius, „Ploto valdovų rūmų pietryčių kampe 1997–1998 m. tyrimai“, in: *Vilniaus Žemutinės*

kad tai sodo skulptūros arba fontano pagrindas. Po vėlesniais metais atliktų tyrimų sluoksniai datuoti XVII a. pirma puse, barokinės rekonstrukcijos metu. Netoli rastas ir barokinės smiltainio vazos fragmentas Sm140a,b. Fragmente išlikęs vazos pakraštys, paviršiai bei geometriniai parametrai leido atlikti visos vazos rekonstrukciją [9 il.]. Vaza buvusi beveik 1 m skersmens, minimalistinio deko, galėjo priklausyti fontanui ar didelei skulptūrai.

Barokinio sodo infrastruktūros elementai lokalizuoja ties rūmų pietrytiniu kampu tikrai buvus sodą. Didžioji dalis pilies teritorijos, deja, dar nėra tyrinėta, todėl kiti sodų reliktai glūdi po žeme, po beveik 4 m gylio vėlesnių audringų amžių griuvenų sluoksniu.

REZIDENCIJOS SODŲ ĮPAMINKLINIMAS:

ATKURIAMO RENESANSINIO SODO

SPRENDINIAI

Kaip rodo natūros tyrimai, įvairių laikotarpių aplinkos tvarkymo elementų, tikėtina, susijusių su želdiniais, aptikta skirtingose Vilniaus piliavietės vietose, kurios iš pradžių supo centrinę pilies dalį, o vėliau – jos vietoje iškilusius rezidencinius rūmus. Matyt, kaip ir kitose rezidencinėse pilyse, želdiniai nebuvo lokalizuoti tik vienoje vietoje – komponuoti visose tam tinkamose erdvėse.

Siekiant suaktualinti ir įpaminklinti buvusių rūmų sodų paveldą, Valdovų rūmų atkūrimo ir aplinkos sutvarkymo projekte, parengtame Projektavimo ir restauravimo instituto, suprojektuotas ir sodas. Pasikeitusi dabartinė vietos funkcija, žinoma, neleidžia atkurti nei buvusių tvėnkinių, nei daugelio kitų skirtingų laikotarpių sodų elementų. Dėl istorinės laikotarpio svarbos pasirinktas renesansinio tipo sodas. Jam vieta parinkta atsižvelgiant į dabar formuojamas erdves, ties pietrytiniu rūmų kampu, tai yra ties viena

pilies rūmai, t. 5: *1996–1998 metų tyrimai*, atsakingasis redaktorius Vytautas Urbanavičius, Vilnius: Pilių tyrimo centras „Lietuvos pilys“, 2003, p. 67, 233, 155 pav.

10. Įrengiamas Renesanso stiliaus sodas prie Valdovų rūmų (2017 m. gegužės mėn. būklė), Vytauto Abrazausko nuotrauka, 2017

Renaissance-style garden under development beside the palace
(May, 2017)

iš dokumentuotų praeities sodų vietų [10 il.]. Sodas išsidėstęs tarp rytinės rūmų ir atraminės Pilies kalno sienų, paaukštintoje terasoje. Iš pietų pusės nuo žemiau einančio pėsčiųjų tako jį ribos vienos eilės medžių bosketas. Formalaus sodo centre projektuojamas fontanas. Fontaną sups keturios buksmedžių bordiūrais apkraštuotos lysvės. Sodo gilumoje suprojektuota vieta aukštosioms lysvėms su istoriniais prieskoniniais ir dekoratyviniais augalais. Įrengimo darbų pabaiga numatyta 2018 metais.

Kokie augalai tiktų paminkliniam renesansiniam sodui? Daugelyje sodų istoriją nagrinėjančių veikalų⁴⁶ koncentruojamasi į sodų architektūrą, erdvinį

išplanavimą, tačiau augalų rūšys aptariamoms tik apibendrintai. Išlikusiuose sodų planuose augalai taip pat įvardijami retai. Negalint remtis nei dokumentacija, nei archeologiniais šaltiniais, parenkant augalų asortimentą atkuriamam renesansinio tipo sodui tikslinga laikytis istoriškumo, klimato, estetikos ir praktiškumo kriterijų.

XVI a. Europoje pasižymėjo itin dinamiška botaninių žinių plėtra, plito Naujojo Pasaulio ir Azijos augalų rūšys, tačiau kardinalūs pokyčiai augalų introdukcijoje ir selekcijoje įvyko vėlesniais amžiais. Apie Renesanso botaninių žinių lygį galima spręsti iš istorinių augalų knygų. Deja, tiek nuo Antikos laikų naudota

46 Kaip pavyzdį galima paminėti: Longin Majdecki, *Historia ogrodow*, Warszawa: Wydawnicwo naukowe PWN, 2010.

Dioskorido (Pedanius Dioscorides, I a. po Kr.) *De Materia Medica*, per beveik 1500 m. daug kartų perrašinėta ir pirmą kartą išleista spausdinta XV a. pabaigoje, tiek šio kūrinio pagrindu parengti pirmieji spausdintiniai Herbarai⁴⁷, tarp jų ir Krokuvoje lenkų kalba išleisti pirmieji kompiliaciniai Herbarai⁴⁸, buvo farmakopėjinio pobūdžio – augalai juose aprašyti kaip vaistinė žaliava. Net ir pirmieji botanikos sodai, pradėti kurti Europoje prieš XVI a. vid., buvo orientuoti į medicininius augalus. Renesansu išplitusiose spausdintinėse knygos iliustracijoms naudoti juodai balti medžio raižiniai (kuriuos vėliau pakeitė graviūros), dažnai augalus vaizdavę stilizuotai. Kai kuriuos charakteringus augalus, pavyzdžiui, diemedį (*Artemisia abrotanum* L.), galima atrinkti ir iš spausdintų herbarų, tačiau juose, pavyzdžiui, dažnai neskiriamos baltoji ir raudonoji lelijos ar skirtingos gvazdikų rūšys ir formos.

O štai rezidencijų soduose vaistiniai ir prieskoniniai augalai buvo derinami su dekoratyviniais⁴⁹. Anksčiau dekoratyvinių augalų bei jų formų istorija, palyginti su vaistiniais, iširta daug mažiau. Jų įvairovę geriau atspindi florileginio pobūdžio iliustruoti veikalai,

kurie išpopuliarėjo vėliau, jau XVII a.⁵⁰, ir perteikė jau Baroko botanines žinias.

Vienas ankstyviausių, dar XVI a. pradžios, florileginio pobūdžio šaltinių, pasižymintis realistiškomis augalų iliustracijomis, – Prancūzijos Nacionalinėje bibliotekoje saugomas Prancūzijos karalienės Onos Bretonės (Anne de Bretagne, 1477–1514) maldynas *Didžioji valandų knyga*, parengtas iliustruotojo Jeano Bourdichono 1505–1510 metais⁵¹. Tai nuostabi rankraštinė knyga, kurios marginalijose – ne tik realistiški ir atpažįstami spalvoti augalų piešiniai, bet ir tuometiniai jų pavadinimai prancūzų ir lotynų kalbomis. Iš rankraščio iliustracijų galima sužinoti ne tik tai, kokie augalai, bet ir kokios jų dekoratyvinės formos jau buvo žinomos ir auginamos XVI a. pradžioje. Nemažai tarp jų gali augti ir Lietuvos klimatinėje zonoje. Tai ir kvapnios žolės, žinomos ir iš vaistinių augalų herbarų, kaip rūta (*Ruta graveolens*⁵²), raudonėlis (*Origanum vulgare*), šalavijas (*Salvia officinalis*), juozažolė (*Hyssopus officinalis*), levanda (*Lavandula angustifolia*), kelių rūšių mėtos (*Mentha* spp.) ir melisos (*Melissa* spp.). Pavaizduotos ir ryškios gėlės, kaip baltoji ir raudonoji lelijos (*Lilium candidum*, *L. bulbiferum*), vaistinis bijūnas (rūšinė for-

47 Pavyzdžiui: Leonhart Fuchs, *De historia Stirpium Commentarii Insignes*, Basel, in: *Officina Isingriniana*, 1542, in: Smithsonian Libraries, [interaktyvus], [žiūrėta 2018-03-02], <https://library.si.edu/digital-library/book/dehistoriastirpooofuch>.

48 Stefan Falimirz, *O ziołach i o mocy ich*, Krakow, 1534, in: Dolnośląska Biblioteka Cyfrowa [interaktyvus], [žiūrėta 2018-03-02], <http://www.dbc.wroc.pl/dlibra/docmetadata?id=2228&from=publication>; Hieronim Spicziński, *O ziołach tutecznych i zamorskich i o mocy ich, a k temu księgi lekarskie...*, Cracoviae, 1542, in: Dolnośląska Biblioteka Cyfrowa [interaktyvus], [žiūrėta 2018-03-02], <http://www.dbc.wroc.pl/dlibra/docmetadata?id=8256&from=FBC>; Marcin Siennik, *Herbarz, to jest ziół tutecznych, postronnych i zamorskich opisanie*, Krakowie, 1568, in: Dolnośląska Biblioteka Cyfrowa [interaktyvus], [žiūrėta 2018-03-02], <http://www.dbc.wroc.pl/dlibra/docmetadata?id=8241&from=publication>; Marcin z Urzędowa, *Herbarz Polski to jest o przyrodeniu zi zioł i drzew rozmaitych i inszych rzeczy do lekarstw należących księgi dwoje*, Krakowie, 1595, in: Wielkopolska Biblioteka Cyfrowa, [interaktyvus], [žiūrėta 2018-03-02], <http://www.wbc.poznan.pl/dlibra/docmetadata?id=2636&from=publication>.

49 Józef Maroszek, *op. cit.*, p. 99.

50 Iš ankstyviausių spausdintų florilegijų galima paminėti: Emanuel Sweerts, *Florilegium*, Francofurti, Anthonium Kempner, 1612, in: Special Collections & Archives Research Center, [interaktyvus], [žiūrėta 2018-03-02], <http://scarc.library.oregonstate.edu/omeka/items/show/891>; Emanuel Sweerts, *Florilegium amplissimum et selectissimum*, Amstelodami, apud Joannem Janssonium, 1647, in: Biblioteca Digital de Real Jardin Botánico CSIC [interaktyvus], [žiūrėta 2018-03-02], <http://bibdigital.rjb.csic.es/ing/Libro.php?Libro=5549>; Basilius Besler, *Hortus Eystettensis*, Nurenberg, 1613, in: Service Commun de la Documentation – Patrimoine numérisé, [interaktyvus], [žiūrėta 2018-03-02], <http://imbase-scd-ulp.u-strasbg.fr/displayimage.php?pos=-19706> ir kt. Veikalams iliustruoti naudotos ranka spalvintos augalų ir jų dalių graviūros.

51 Jean Bourdichon, *Horae ad usum Romanum, dites Grandes Heures d'Anne de Bretagne*, [ilustruotas rankraštis], 1505–1510, in: Bibliothèque nationale de France, Département des Manuscrits, Latin 9474; Gallica, la bibliothèque numérique [interaktyvus], [žiūrėta 2017-10-30], <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b52500984v>.

52 Skliausteliuose kursyvu pateikti lotyniški pavadinimai pagal šiuolaikinę nomenklatūrą.

ma, *Peonia officinalis*), raudoni, balti ir pilnaviduriai tikrojo gvazdikio (*Dianthus caryophyllus*) kultivarai, šiurpinis gvazdikas (*Dianthus barbatus*), vilkdalgiai (*Iris* spp.), narcizai (*Narcissus* spp.), kelių rūšių ir formų našlaitės (*Viola odorata*, *V. tricolor*), mėlyni, balti ir pilnaviduriai sinavado (*Aquilegia* spp.) kultivarai. Augalų sąrašė – ir pavasarinės gėlės (snieguolės (*Galanthus nivalis*), krokai (*Crocus vernus*), raktažolės (*Primula* spp.) ir kt.), gaisrenos (*Lychnis* spp.), saulutės (*Bellis perennis*), katilėliai (*Campanula* spp.), leukonijos (*Matthiola longipetala*), medetkos (*Calendula officinalis*) ir t. t. Iš šių XVI a. žinomų augalų ir planuojama rinkti asortimentą renesansinio sodo aukštosioms lysvėms. Be paprastos obelis, maldyne pavaizduota ir Rojaus obelis („Poma paradisi“⁵³). Atsižvelgiant į istoriškumo ir praktiškumo kriterijus bei ilgalaikį dekoratyvumą, boskete ir projektuojama sodinti rojaus tipo obelis.

Atkuriamo sodo paskirtis nėra atkurti mokslinį istorinių augalų genotipų fondą, todėl sodinti renkama ir šiuolaikines kultūrinės formas. Augalų rūšys atrenkamos tik tinkamos mūsų klimatui, jos komponuojamos estetiniu principu.

Atsižvelgiant į praeities estetikos madas siekiama, kad rūmų apželdinime atsirastų vietos ir konteineriniams augalams, kurie pagyventų betono ir mūro aplinką. Žiemą juos būtų galima perkelti į nuo šalčio apsaugotas patalpas. Sekant istoriškumo kriterijų ir atsižvelgiant į dabarties realijas, labiausiai tam tinka kompaktiški citrusiniai medeliai (*Citrus* spp.) ir paprastosios mirtos (*Myrtus communis* L.).

Galiausia galima prisiminti, kad 2003 m. parengtas ir didžiojo barokinio sodo į pietus nuo Valdovų rūmų techninis projektas⁵⁴, kuris toliau nebuvo plėtojamas. Šiuo metu Vilniuje atkurtas Bernardinų sodas, įamžinta jame buvusio senojo botanikos sodo vieta. Ateityje, matyt, bus tvarkomos ir kitos Sereikiškių parko vietos. Prisimenant ir atkuriant XVIII a. pab. ar XIX a.

Vilniaus želdinius, derėtų neužmiršti ir menančiųjų ankstesnius šimtmečius, nes atkurti istorinio tipo sodai akivaizdžiai liudija turtingą miesto istoriją.

IŠVADOS IR APIBENDRINIMAS

Lietuvoje sodų kultūros istorija, ypač ankstesnių laikų, – mažai tirta tema. Istoriografinius šaltinius rezidencijų sodų istorijos požiūriu tėra analizavę pavieniai autoriai. Todėl daugelis klausimų, susijusių tiek su ankstyvųjų rezidencijų, tiek su Lietuvos valdovų rezidencijų, tiek su konkrečiai Vilniaus piliavietės ir jos rezidencinių rūmų sodais, lieka atviri ir laukia istorikų dėmesio. Sodų raidos aspektai praktiškai neaptariami ir vykdant archeologinius natūros tyrimus, net ir kasinėjant dvarvietės ar kitas kultūrinio kraštovaizdžio pasižyminčias vietas, – o taip prarandama nemažai kultūrinės informacijos.

Apibendrinus ilgamečių Vilniaus Žemutinėje pilyje vykdytų archeologinių tyrimų medžiagą, susijusią su kraštovaizdžio formavimu, nustatyta, kad aplinkos tvarkymo elementų, tikėtina, susijusių su želdiniais, esama iš visų rezidencijos gyvavimo laikotarpių – pradedant Viduramžių pilimi, baigiant barokine rezidencija. Piliavietėje rastų elementų chronologija atitinka Europoje vyravusias estetikos tendencijas: pavyzdžiui, gotikai būdingi XIV a. pab. pinučiai, Renesansu išpopuliarėjusią vandens estetiką atitinkantys XVI a. pr. tvenkiniai priešais rūmus. Skirtingose vietose aptikti su želdiniais susiję kraštovaizdžio elementai rodo, kad želdiniai buvo lokalizuoti ne vienoje vietoje – komponuoti įvairiose tam tinkamose erdvėse.

Sodų kultūra – bendrosios kultūros istorijos dalis, todėl istorinių sodų tyrimai ir įamžinimas turėtų užimti deramą vietą puoselėjant istorinę atmintį. Dėl pakitusio užstatymo ar vietos funkcijų nebesant galimybių atkurti buvusių istorinių sodų, parkų ar kraštovaizdžio elementų, jų atmintį memorialinėse vietose gali išsaugoti istorizuoti paminkliniai želdiniai, reprezentuojantys atitinkamą laikotarpį.

53 Pavadinimas, nurodytas maldyne.

54 Daiva Steponavičienė, „Vilniaus Žemutinės pilies sodas: duomenys ir atkūrimo problemos“, p. 33–37.

- Blaževičius Povilas, Bugys Paulius, *Vilniaus žemutinės pilies teritorija. Valdovų rūmų rytinio ir šiaurinio korpuso prieigų 2006–2008 m. archeologinių tyrimų ataskaita*, Vilnius, LDKVR, 20XX, in: LDKVR mokslinis archyvas (toliau – LDKVRMA), b. Nr. ATA 63.
- Kondratienė Ona, „Pietinių vartų bokšto pavyzdžio nr. 468 duomenų analizė“, in: *Vilniaus Žemutinės pilies Valdovų rūmų teritorija. Rūmų pietinių vartų bokšto tyrimai 1996 m. Priedas nr. 1*, parengė Daiva Steponavičienė, Vilnius: Pilių tyrimo centras „Lietuvos pilys“, 1997, nr. 84, in: LDKVRMA, b. Nr. ATA 18.
- Kondratienė Ona, „VŽP 1997 m. tyrimai. Perkasa nr. 4. Žiedadulkių analizės išvados“, in: *Vilniaus Žemutinės pilies Valdovų rūmų teritorija ploto pietryčių kampe 1998 m. tyrimai (perkasa nr. 4) ataskaita*, parengė Daiva Steponavičienė, Vilnius: Pilių tyrimo centras „Lietuvos pilys“, 1999, nr. 253, Priedas nr. 1, in: LDKVRMA, b. nr. ATA 29/1.
- Kondratienė Ona, „VŽP 1998 m. tyrimai. Perkasa nr. 4. Žiedadulkių analizės išvados“, in: *Vilniaus Žemutinės pilies Valdovų rūmų teritorija ploto pietryčių kampe 1998 m. tyrimai (perkasa nr. 4) ataskaita*, parengė Daiva Steponavičienė, Vilnius: Pilių tyrimo centras „Lietuvos pilys“, 1999, nr. 253, Priedas nr. 2, in: LDKVRMA, b. nr. ATA 29/1.
- Kurila Laurynas, *Vilniaus pilių teritorijos su įtvirtinimais, pastatais ir jų liekanomis (u. k. 1791) (Vilniaus m.) detaliųjų archeologinių tyrimų 2016 m. ataskaita*, Vilnius, 2017, in: LDKVRMA, b. nr. ATA 71.
- Ožalas Egidijus, Montvilaitė Eglė, Žvirblys Atas, *Vilniaus žemutinės pilies Valdovų rūmų teritorija. Pietinio korpuso prieigų archeologiniai tyrimai į rytus nuo Valdovų rūmų (trasa III) 2004–2006 m.: Ataskaita*, Vilnius, 20XX, in: LDKVRMA, b. nr. ATA 59.
- Ožalas Egidijus, Montvilaitė Eglė, *Vilniaus žemutinės pilies teritorija. Valdovų rūmų vidinio kiemo archeologiniai tyrimai 2006–2008 m. ataskaita*, Vilnius: LDKVR, 20XX, in: LDKVRMA, b. nr. ATA 62.
- Ožalas Egidijus, *Vilniaus žemutinės pilies teritorija. Valdovų rūmų šiaurinio ir vakarinio korpusų bei šiaurinio rūmų priestato archeologiniai tyrimai 2007–2009 m. ataskaita*, Vilnius, LDKVR, 20XX, in: LDKVRMA, b. nr. ATA 66.
- Ožalas Egidijus, *Vilniaus Žemutinės pilies Valdovų rūmų teritorija. Pietinio korpuso prieigų 2003 m. archeologinių tyrimų ataskaita*, Vilnius: Pilių tyrimo centras „Lietuvos pilys“, 2004, in: LDKVRMA, b. nr. ATA 47.
- Ožalas Egidijus, *Vilniaus Žemutinės pilies Valdovų rūmų teritorija. Pietinio, rytinio ir vakarinio korpusų prieigų 2002 m. archeologinių tyrimų ataskaita*, Vilnius: Pilių tyrimo centras „Lietuvos pilys“, 2003, in: LDKVRMA, b. nr. ATA 44.
- Pukienė Rūtilė, *Vilniaus Žemutinės pilies teritorijos archeologinės medienos dendrochronologiniai tyrimai: patikslinta ir pratęsta XI–XVII a. pušies rievių pločių chronologija*: Ataskaita, Vilnius: Pilių tyrimo centras „Lietuvos pilys“, 2007, nr. 420, p. 3–4, in: LDKVRMA.
- Stančikaitė Miglė, Kisielienė Daiva, „Žemutinės pilies teritorijos bei jos apylinkių gamtinės aplinkos bei gyventojų ūkinės veiklos charakterizacija (paleobotaninių ir izotopinių tyrimų pagrindu)“, in: *Vilniaus žemutinės pilies Valdovų rūmų teritorija; II ofšinos (dvariškių rūmų) 2003–2005 m. archeologinių tyrimų ataskaita*, t. 1, parengė Daiva Steponavičienė ir kt., Vilnius: Pilių tyrimo centras „Lietuvos pilys“, 2006, nr. 401, p. 76–94, in: LDKVRMA, b. Nr. ATA 53/1.

LITERATŪRA

- Abramauskienė Rasa, „Valdovų rūmų židinių rekonstrukcijos“, in: *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai ir jų atkūrimas europinės patirties kontekste*, sudarytojai Vydas Dolinskas, Daiva Steponavičienė, Vilnius: LDKVR, LDM, 2009, p. 43–60.
- Besler Basilius, *Hortus Eystettensis*, Nurenberg, 1613, in: *Service Commun de la Documentation – Patrimoine numérisé*, [interaktyvus], [žiūrėta 2018-03-02], <http://imgbase-scd-ulp.u-strasbg.fr/displayimage.php?pos=-19706>.
- Burba Dominykas, „Nusikaltimai ir baumės Vilniaus pilininko jurisdikcijoje XVIII amžiaus antroje pusėje“, in: *Lietuvos pilys*, Vilnius, 2007, nr. 3, p. 49–65.
- Bourdichon Jean, *Horae ad usum Romanum, dites Grandes Heures d'Anne de Bretagne*, [ilustruotas rankraštis], 1505–1510, in: Bibliothèque nationale de France, Département des Manuscrits, Latin 9474; Gallica, la bibliothèque numérique [interaktyvus], [žiūrėta 2017-10-30], <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b52500984v>.
- Die Hausbücher der Nürnberger Zwölfbrüderstiftungen*, apie 1425, [interaktyvus], [žiūrėta 2017-10-23], <http://www.nuernberger-hausbuecher.de/index.php?do=page&mo=5>.
- Długosz Jan, *Dziejów Polskich Ksąg Dwanaście*, t. 3, kn. 9, 10, Krokua, 1868, [interaktyvus], [žiūrėta 2017-10-24], <https://polona.pl/item/joannis-dlugossii-senioris-canonici-cracoviensis-opera-omnia-jana-dlugosza-kanonika,MTk5OTE3/227/#item>.
- Falimirz Stefan, *O ziołach i o mocy ich*, Krokua, 1534, in: Dolnośląska Biblioteka Cyfrowa, [interaktyvus], [žiūrėta 2018-03-02], <http://www.dbc.wroc.pl/dlibra/docmetadata?id=2228&from=publication>.
- Fuchs Leonhart, *De historia Stirpium Commentarii Insignes*, Basel, in: Officina Isingriniana, 1542, in: Smithsonian Libraries, [interaktyvus], [žiūrėta 2018-03-02], <https://library.si.edu/digital-library/book/dehistoriastirpooofuch>.
- Guillaume de Lorris and Jean de Meung, *Le roman de la rose*, XV a. pab., in: Oksfordo universitetas, Bodleian Library, MS Douce 195, fol 117v, [interaktyvus], [žiūrėta 2017-10-23], http://bodley30.bodley.ox.ac.uk:8180/luna/servlet/detail/ODLodl~1~1~40361~108341:Le-roman-de-la-rose?sort=Shelfmark%2CFolio_Page&qvq=w4s:/who/Guillaume%20de%20Lorris%20and%20Jean%20de%20Meung;sort=Shelfmark%2CFolio_Page;lc:ODLodl~1~1&mi=157&trs=586.
- Janonienė Rūta, „XVI–XIX a. Vilniaus Žemutinės pilies ikonografiniai šaltiniai“, in: *Vilniaus Žemutinė pilis*

- XIV a.–XIX a. pradžioje. 2002–2004 m. istorinių šaltinių paieškos, sudarytoja Raimonda Ragauskienė, Vilnius: Pilių tyrimo centras „Lietuvos pilys“, Lietuvos istorijos institutas, 2006, p. 11–43.
- Kitkauskas Napoleonas, *Vilniaus pilys. Istorija, statyba, architektūra*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2012.
- Kitkauskas Napoleonas, Steponavičienė Daiva, „Sodai“, in: *Lietuvos didžiųjų kunigaikščių rezidencija Vilniuje*, sudarytojas Vytautas Urbanavičius, Vilnius: Versus aureus, 2010, p. 170–173.
- Kuncevičius Albinas, „Trakų Užutrakio parko tyrinėjimai 1998 m.“, in: *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1998 ir 1999 metais*, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2000, p. 371–372.
- Kvizikevičius Linas, „Siesikų dvarvietės tyrinėjimai 1998 m.“, in: *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1998 ir 1999 metais*, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2000, p. 372–374.
- Maroszek Józef, „Pałace i ogrody w Wilnie i na jego przedmieściach“, in: *Pałac w ogrodzie: materiały sesji naukowej, Warszawa 21–22 maja 1998*, redaktorė Bożena Wierzbicka, Varšuva: Towarzystwo Opieki nad Zabytkami, 1999, p. 98–118.
- Morkūnaitė Regina, „Įvadinės mintys apie Vilniaus miesto istorinį žemėvaizdį“, in: *Miestų praeitis* [interaktyvus], Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2010, t. 2 [žiūrėta 2018-02-22], <http://senas.istorija.lt/html/mts/mp2/scr/02.htm>.
- Ožalas Egidijus, Pukienė Rūtilė, „Vandentiekis Vilniaus Žemutinės pilies teritorijoje XVI–XVII a.“, in: *Lietuvos didžiųjų kunigaikščių rūmų kronika*, t. 3: 2012–2013, sudarytojas Gintautas Striška, Vilnius: LDKVR, 2015, p. 303–331.
- Ožalas Egidijus, Zavedzkiene Eglė, „XV a. gotikiniai plokštiniai kokliai ir jų radimvietės Vilniaus Žemutinėje pilyje“, in: *Lietuvos didžiųjų kunigaikščių rūmų kronika*, t. 2: 2011, sudarytojas Gintautas Striška, Vilnius: LDKVR, 2012, p. 328–347.
- Pukienė Rūtilė, „Mediniai XIV a. kelio grindiniai Vilniaus Žemutinėje pilyje. Dendrochronologinė analizė ir datavimas“, in: *Vilniaus Žemutinė pilis XIV a.–XIX a. pradžioje. 2005–2006 m. tyrinėjimai*, sudarytojas Liudas Glemža, Vilnius: Pilių tyrimo centras „Lietuvos pilys“, 2007, p. 182–194.
- Pukienė Rūtilė, „Vilniaus Žemutinės pilies teritorijos užstatymo raidos dendrochronologiniai tyrinėjimai“, in: *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai ir jų atkūrimas europinės patirties kontekste*, sudarytojai Vydas Dolinskas, Daiva Steponavičienė, Vilnius: Nacionalinis muziejus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai, Lietuvos dailės muziejus, 2009, p. 85–96.
- Pukienė Rūtilė, Ožalas Egidijus, „Medinės konstrukcijos po valdovų rūmų pamatais“, in: *Lietuvos didžiųjų kunigaikščių rūmų kronika*, t. 1: 2009–2010, sudarytojas Gintautas Striška, Vilnius: LDKVR, 2011, p. 146–161.
- Salatkienė Birutė, „Kurtuvėnų dvaro sodybos tyrinėjimai“, in: *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1998 ir 1999 metais*, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2000, p. 375–382.
- Siennik Marcin, *Herbarz, to jest ziół tutecznych, postronnych i zamorskich opisanie...*, Krakowie, 1568; in: Dolnośląska Biblioteka Cyfrowa [interaktyvus], [žiūrėta 2018-03-02], <http://www.dbc.wroc.pl/dlibra/docmetadata?id=8241&from=publication>.
- Spiczński Hieronim, *O ziolach tutecznych i zamorskich i o mocy ich, a k temu księgi lekarskie*, Crakoviae, 1542; in: Dolnośląska Biblioteka Cyfrowa [interaktyvus], [žiūrėta 2018-03-02], <http://www.dbc.wroc.pl/dlibra/docmetadata?id=8256&from=FBC>.
- Steponavičienė Daiva, „Vilniaus Žemutinės pilies sodas: duomenys ir atkūrimo problemos“, in: *Lietuvos pilys*, Vilnius, 2005, t. 1, p. 33–37.
- Steponavičienė Daiva, Racevičius Romas, „Ploto valdovų rūmų pietryčių kampe 1997–1998 m. tyrinėjimai“, in: *Vilniaus Žemutinės pilies rūmai*, t. 5: 1996–1998 metų tyrinėjimai, atsakingasis redaktorius Vytautas Urbanavičius, Vilnius: Pilių tyrimo centras „Lietuvos pilys“, 2003, p. 65–79, iliustr. p. 233.
- Sweerts Emanuel, *Florilegium*, Francofurti, Anthonium Kempner, 1612, in: Special Collections & Archives Research Center, [interaktyvus], [žiūrėta 2018-03-02], <http://scarc.library.oregonstate.edu/omeka/items/show/891>.
- Sweerts Emanuel, *Florilegium amplissimum et selectissimum*, Amstelodami, apud Joannem Janssonium, 1647, in: Biblioteca Digital de Real Jardín Botánico CSIC [interaktyvus], [žiūrėta 2018-03-02], <http://bibdigital.rjb.csic.es/ing/Libro.php?Libro=5549>.
- Urzędowa Marcin z, *Herbarz Polski to jest o przyrodzeniu zi ziół i drzew rozmaitych i inszych rzeczy do lekarstw należących księgi dwoje*, Krakowie, 1595, in: Wielkopolska Biblioteka Cyfrowa, [interaktyvus], [žiūrėta 2018-03-02], <http://www.wbc.poznan.pl/dlibra/docmetadata?id=2636&from=publication>.
- Vitkauskienė Birutė Rūta, „XVI–XVIII a. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai istoriniuose šaltiniuose“, in: *Vilniaus Žemutinė pilis XIV a.–XIX a. pradžioje. 2002–2004 m. istorinių šaltinių paieškos*, sudarytoja Raimonda Ragauskienė, Vilnius: Pilių tyrimo centras „Lietuvos pilys“, Lietuvos istorijos institutas, 2006, p. 72–242.
- Vitkauskienė Birutė Rūta, „Vilniaus pabūklų liejyklos teritorija (Puškarnia) XVI–XVIII a. šaltiniuose. Istoriniai tyrinėjimai“, in: *Miestų praeitis* [interaktyvus], Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2010, t. 2 [žiūrėta 2018-02-22], <http://senas.istorija.lt/html/mts/mp2/scr/07.htm>.

THE MEMORY OF THE GARDEN HERITAGE: THE CASE OF THE PALACE OF GRAND DUKES OF LITHUANIA AT THE VILNIUS LOWER CASTLE

Rūtilė Pukienė, Rasa Abramauskienė

SUMMARY

KEYWORDS: garden history, Gothic, Renaissance, Baroque, dendrochronology, archaeology.

From medieval times, gardens were an indispensable component of castle, monastery and palace environment in Europe. The earliest remarks on royal gardens at the Vilnius Lower Castle date back to the 1530s. Long-term archaeological excavations of the site did not help to establish the precise location of these gardens. However, some artefacts were found in the cultural layers, which could be interpreted as garden elements belonging to the medieval castle, the renaissance and the baroque palaces. The authors of the article refer to authentic materials pertaining to the history of landscape management at the Vilnius castle site. These materials have been collected during the archaeological excavations conducted by the Lietuvos Pilyų Castle Research Centre and are currently analyzed at the Scientific Research Centre at the National Museum the Palace of Grand Dukes of Lithuania. The garden history could be traced through the remnants of garden facilities: the fragments of medieval wattle dated to the late 14th century, pond reinforcements in front of the royal palace, which was under construction at that time, dated to 1510–1511, and wells in the area of the renaissance gardens dated to 1560–1562. Besides, several relics of the seventeenth-century baroque garden were uncovered in the presumed garden area: a masonry base of a garden statue or fountain, sized 2.6 x 2.12 m, a fragment of a sandstone vase, almost 1 m in diameter, and a segment of a cobbled road running along the hill's retaining wall. The history of the use of ornamental plants is attested by fragments of flowerpots or *Myrtaceae* pollen found in the sixteenth-century cultural layers. The territorial

distribution of the remnants of garden facilities indicates that the gardens were not localized in a single area but rather surrounded the royal residence. The article also presents a project of a renaissance-style garden adjacent to the reconstructed palace, designed to commemorate the historical royal gardens. The garden will consist of three main parts: a bosket separating the garden terrace, four box-edged lawns with a central fountain, and raised beds with ornamental plants and culinary herbs selected referring to sixteenth-century books. The garden construction is due for completion in 2018.